

אברהם אופק - מקיר לקיר / רותי אופק

שסצנות שלמות משתנות בין התכנון לביצוע על הקיר ומשקפות התלבטויות אמנותיות של צבע וצורה ויחסי גודל באלמנטים המצוירים. אופק אמר "דרך התלאות של עיצוב הקיר עוברת דרך מטחנה שבה לא ייתכן שום דבר שאין לו נימוק... עובדים על המכלול וגם על הפרט, וכל הזמן יש בקרה של שכל והבנה... איך להוביל תוכן לתוך צורה בעלת משמעות אדירה בצורה כזאת שאדם ירצה זאת. עלינו להביא את האדם למצב שיראה, שיעצר וישים לב".

שאלת השימור אינה השאלה היחידה המתעוררת כאשר אנו דנים בציורי קיר. התערוכה מעלה גם שאלות ביחס למסרים שאליהם התכוונו אמנים לפני עשרים שנה ויותר. למשל, האם ציורים אלה עדיין מדברים אל הקהל של המאה ה-21, המורגל למידע מהיר, לדימויי ענק בשלטי רחוב גדולים המתחלפים חדשים לבקרים? וכן, בתקופה שבה הדינמיקה של החיים שגנה כל-כך, ובהתאם גם היחס בין זמן לכסף, כיצד ניתן להעריך יצירה מסוג זה? והאם ציור קיר כצורה של תקשורת עדיין רלוונטי בעידן האינטרנט? מתוך התבוננות בקהל העומד בתור בבית הדואר בירושלים, בסטודנטים החולפים במהירות לאורך הקירות באוניברסיטאות חיפה ותל אביב, שאלות אלה הן בלתי-נמנעות. ובנוסף, מה יחסנו אל האמנות שלנו, האמנות הישראלית, האם היא נועדה ללוות אותנו לאורך שנים? מה גורם לחלק מאתנו להתייחס לציירות שנעשו בעבר הלא רחוק כאל "לא מעניינות" או "לא רלוונטיות", שאינן מצדיקות את ההשקעה בכישורן, בעבודה ובממון? האם החברה הצרכנית לא זקוקה לתרבות בעלת שורשים? לכל אחת מהשאלות הללו יש בוודאי מספר תשובות. התערוכה והקטלוג הם אחת הדרכים להעלות נושאים חשובים אלו על הפרק, לדון בסוגיות ולהביאן לתודעה הציבורית.

בקטלוג התערוכה מתפרסמים מאמרים שלכותביהם היה קשר ישיר אל יצירתו של אברהם אופק. פרופ' אברהם רונן הכיר היטב את האמן ויום את ציור הקיר שבספריית אוניברסיטת תל אביב. פרופ' רונן פרסם את הספר *אברהם אופק*, בהוצאת "המועצה הציבורית לתרבות ולאמנות" והקיבוץ המאוחד, 1989, ובו תופסים ציורי הקיר פרק נכבד מאוד. במאמרו שבקטלוג זה נותן פרופ' רונן סקירה רחבה על כל ששת ציורי הקיר. פרופ' אברם קמפף, שהיה ידיד אישי של אברהם אופק, הכיר את יצירתו מקרוב, ליווה אותה לאורך שנים והוא זה שהזמין את אברהם אופק לצייר את ציור הקיר האחרון שלו באוניברסיטת חיפה. במאמרו מתייחס פרופ' קמפף למקורות ההשפעה של אופק ולמיקומו באמנות הישראלית. המשורר ישראל פנקס, ידידו הקרוב של אברהם אופק,

אברהם אופק צייר שישה ציורי קיר. שלושה מהם נמצאים במקומות ציבוריים ועל פניהם חולפים מדי יום מאות אנשים: בבניין הדואר המרכזי בירושלים ברח' יפו, בבניין הספרייה באוניברסיטת תל אביב, ובכניסה לבניין הראשי באוניברסיטת חיפה. השלושה האחרים זוכים למספר מבקרים מועט. הגדול מביניהם נמצא בכפר אוריה שבמבואות ירושלים, בבית התרבות, שהוא כיום שומם וריק מאדם. שני ציורים נוספים נמצאים בבתי הספר "סטון" ו"אגרון" בירושלים, מכוסים בוילונות כך שלא ניתן לראותם אלא-אם-כן מבקשים זאת. הסטת הוילונות חושפת ציורים זנוחים ומתקלפים ששום גורם אינו דואג לשמרם ולחדשם. הנזק שנגרם להם עד כה הוא בלתי-הפיך.

מכאן חשיבותה הגדולה של תערוכה זו והקטלוג הנלווה אליה; היא מקבצת במקום אחד את מכלול היצירה של אברהם אופק במדיום של ציורי קיר, וזאת מתוך הנחה כואבת שחלק מהעבודות לא ישרדו.

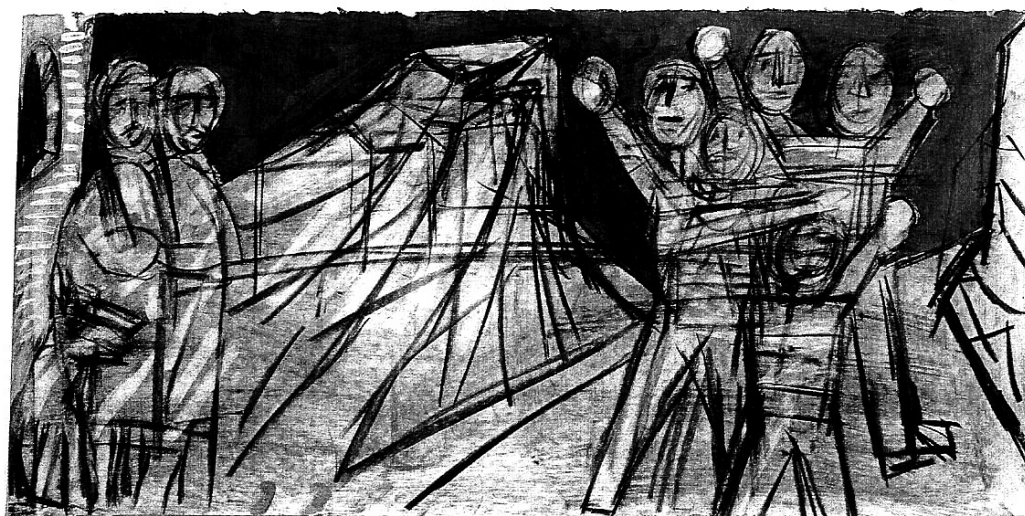
ציורי הקיר במערות הם הביטוי החזותי הראשון המוכר לאנושות. מאז מהווים ציורי הקיר מסכת חשובה בסיפור ההתפתחות האנושית על-פני כדור הארץ, וניתן ללמוד באמצעותם פרקים חשובים בתולדות העולם העתיק. רק לפני כ-500 שנה "ירד" הציור מהקיר אל הקנבס. במשך תקופות ארוכות היה זה האמן שתיעד וצייר את ההיסטוריה, לעתים מנקודת המבט שלו ולעתים מנקודת המבט של מזמין היצירה. אברהם אופק, בציורי הקיר שלו, תיעד את התחדשות העם היהודי בארצו כשהיא מהולה בסיפור חייו ובנקודת המבט האישית שלו: העלייה לארץ, ההתיישבות בה והמסורת היהודית. בציור הקיר האחרון שבאוניברסיטת חיפה, שקיבל את השם "ישראל - חלום ושריר", נמצא גם ביקורת, אכזבה ותסכול.

מתוך מכלול יצירתו הרחבה והמגוונת של אופק בחר המוזיאון הפתוח לעסוק בציורי הקיר, נדבך שהאמן עצמו ייחס לו חשיבות רבה. ציור קיר הוא מדיום בפני עצמו השונה מהותית מיצירה על בד או על נייר. הוא מחייב תכנון קפדני משום שהוא נועד לקהל הרחב ומלווה לאורך שנים אנשים שחיים במחיצתו, לעומת יצירות אחרות שמיועדות לקהל חובבי האמנות המבקרים במוזיאונים ובגלריות ולאספנים. ציור הקיר חובר אל סביבה קיימת, מבנה ציבורי קיים. התכנון מורכב מאוד וכולל התייחסות אל השטח הנתון, אל הגוף המזמין ואל הקהל שיבוא לצפות ביצירה. ציור קיר אינו דבר מתחלף, ובדרך כלל לא ניתן לניידו ממקום למקום. בהתבוננות קפדנית בסקיצות נוכל ללמוד על התלבטויותיו של האמן, לעמוד על המחשבה שהוקדשה לפרטים הקטנים, על דרך הצגתן של דמויות הפושטות ולובשות צורה. לא אחת קורה

ובדרך קבלת ההחלטות, ומושם בו דגש על הייחוד שבעבודה במקום ציבורי, בסביבה רוחשת שיש לה השפעה מכרעת על הציור עצמו.

מלבד צילומים של ציורי הקיר, סקיצות, ועבודות הכנה לקראת ביצוע הציורים, מוצגים בתערוכה ובקטלוג ציורי שמן וגואש ועבודות פיסול קטנות שברצו לפני, תוך כדי ובעקבות ציורי הקיר. באופן זה ניתן לראות כיצד הנושאים שבהם עסק אופק במכלול יצירתו טופלו באופן שונה מרגע שהפכו לציורי קיר.

מלווה במאמרו את יצירתו מזווית מאוד אישית. שירו "ואלו שמות" מופיע כחלק מציור הקיר באוניברסיטת חיפה ופותח את סיפור "ישראל - חלום ושבר". האמן דורון בר-אדון, קולגה וידידו האישי, במאמרו מאיר נקודות חשובות לגבי עצם תהליך העבודה על ציורי הקיר. התייחסותו של אברהם אופק אל "אמנות ברשות הרבים" כתפיסת עולם ודרך חיים באה לידי ביטוי במאמרו. מאמרי, "סיפורו של ציור", מתמקד בציור הקיר שבבניין הדואר המרכזי בירושלים ועוסק בתיעוד העשייה, בלימוד התהליך

מתווה לציור הקיר בבניין הדואר בירושלים, 1971, פחם וגואש, 29.5x61 ס"מ
Sketch for the mural at the Central Post Office in Jerusalem, 1971, charcoal and gouache, 29.5x61 cm.